

Αναλυτικό Πρόγραμμα Εικαστικών Τεχνών

Παιγνιώδεις Δραστηριότητες

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ: ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2015

ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ: ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2017

ΕΠΟΠΤΕΙΑ:

Γενηθλής Γενηθλίου, ΕΔΕ Τέχνης
Τερέζα Λαμπριανού, ΕΔΕ Τέχνης

ΣΥΓΓΡΑΦΗ:

Έφη Ιωακείμ, Σύμβουλος Τέχνης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Νικολέτα Αυγουστή, Σύμβουλος Τέχνης
Έφη Ιωακείμ, Σύμβουλος Τέχνης
Φωτεινή Λάρκου, Σύμβουλος Τέχνης
Κύπρος Πισιαλής, Σύμβουλος Τέχνης

ΣΕΛΙΔΩΣΗ:

Νικολέτα Αυγουστή, Σύμβουλος Τέχνης
Κύπρος Πισιαλής, Σύμβουλος Τέχνης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1. ΠΑΙΓΝΙΩΔΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	
1.1. Αναμίξεις χρωμάτων	3
1.2. Το ταξίδι της γραμμής	4
1.3. Το σημείο και ο/η ζωγράφος	5
1.4. Το πινέλο του/της ζωγράφου	6
1.5. Αργαλειός και κτένι	7
1.6. Γλύπτες και αγάλματα	8
1.7. Σκιές	9
1.8. Ο δρόμος με τα χαρτάκια	10
2. ΠΑΙΓΝΙΩΔΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ	11
2.1. Εικαστικό δρώμενο (βασισμένο σε εικαστικό δρώμενο της Marina Abramovic)	12
2.2. Δημιουργώ από περιγραφή	13
2.3. Εντοπίζω	14
2.4. Συναρμολογώ το παζλ	15
2.5. Συνταίριασμα (1)	16
2.6. Συνταίριασμα (2)	16
2.7. Βλέπω με ήχους	17
2.8. Το έργο τέχνης ζωντανεύει	18
2.9. Σχεδιάζω από διάφορες οπτικές γωνίες	19
2.10. Μια λέξη, μια πρόταση	20
2.11. Ποιο είναι το έργο μου;	20
2.12. Εγκατάσταση στον χώρο	21

2.13. Ψάχνω τη σακούλα	22
2.14. Συνέντευξη από ένα έργο τέχνης	23
2.15. Ενορχήστρωση έργου τέχνης	24
2.16. Δίλημμα (Debate)	25
3. ΠΑΙΓΝΙΩΔΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΟΜΑΔΙΚΟΤΗΤΑΣ	26
3.1. Καθοδηγημένη ζωγραφιά	27
3.2. Συνεχίζω το έργο του άλλου	28
3.3. Ο κρυμμένος θησαυρός	29
4. ΠΑΙΓΝΙΩΔΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΡΟΥΤΙΝΩΝ	30
4.1. Παγωμένη εικόνα	31
4.2. Ραδιόφωνο	31
4.3. Διαγωνισμός καθαριότητας	32
5. ΠΑΙΓΝΙΩΔΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ	33
5.1. Τηλέφωνο	34
5.2. Μάντεψε σωστά	34
5.3. Η καρέκλα του καλλιτέχνη	35
5.4. Ρίχνω τη μπάλα	35
5.5. Τα σχόλιά μου	36
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	37

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συλλογή αυτή φιλοξενεί παιγνιώδεις δραστηριότητες που μπορούν να εφαρμοστούν στο μάθημα της Εικαστικής Αγωγής. Οι δραστηριότητες μπορούν να αξιοποιηθούν για να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των παιδιών, να ενεργοποιήσουν τη φαντασία, να αναπτύξουν την ψυχοκινητική τους έκφραση, να οξύνουν την κρίση τους και να τους δώσουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν συλλογικά ή ατομικά. Προτείνονται με σκοπό να εμπλουτίσουν το μάθημα συμβάλλοντας στην επίτευξη των στόχων του, αλλά και να οργανώσουν γενικότερα τη διαδικασία μάθησης.

Οι εκπαιδευτικοί επιλέγουν ή και σχεδιάζουν παιγνιώδεις δραστηριότητες που μπορούν να εφαρμοστούν σε οποιοδήποτε στάδιο ενός μαθήματος ή ενότητας, όπως για παράδειγμα:

- στην αρχή του μαθήματος/ενότητας με σκοπό την εισαγωγή των παιδιών στο θέμα, σε έννοιες, ή σε εικαστικά στοιχεία και τη δημιουργία ενδιαφέροντος γύρω από αυτό/α,
- κατά τη διάρκεια του μαθήματος/ενότητας με σκοπό την εισαγωγή, την επανάληψη ή την εμβάθυνση σε έννοιες, ιδέες και εικαστικά στοιχεία ή ακόμα για τη δημιουργία ρουτινών,
- στο τέλος του μαθήματος/ενότητας για αναστοχασμό και αξιολόγηση της επίτευξης των στόχων.

Οι δραστηριότητες της συλλογής έχουν κατηγοριοποιηθεί στους ακόλουθους τομείς:

Παιγνιώδεις δραστηριότητες:

1. Για εικαστικά στοιχεία
2. Για εικαστικά κινήματα, καλλιτέχνες και έργα τέχνης
3. Για ανάπτυξη συνεργασίας και ομαδικότητας
4. Για δημιουργία ρουτινών
5. Για αναστοχασμό και αξιολόγηση

Η συλλογή μπορεί να συνεχίσει να εμπλουτίζεται με διάφορες άλλες παιγνιώδεις δραστηριότητες που έχουν εφαρμοστεί με επιτυχία στο μάθημα της Εικαστικής Αγωγής. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να στέλνουν τις δραστηριότητες που εισηγούνται στην ηλεκτρονική διεύθυνση: arteducation@schools.ac.cy με συμπληρωμένο το Έντυπο Αποστολής Παιγνιώδους Δραστηριότητας

1. Παιγνιώδεις δραστηριότητες για εικαστικά στοιχεία

1.1. Αναμίξεις χρωμάτων

Στόχος	Να αναμίξουν τα βασικά χρώματα (κόκκινο, κίτρινο, μπλε) για τη δημιουργία των δευτερευόντων.
Τύπος δραστηριότητας	Ομαδική
Υλικά	Τέμπρες με τα βασικά χρώματα (εναλλακτικά μπορούν να χρησιμοποιηθούν παστέλ στα βασικά χρώματα), παλέτες, πινέλα, ποτηράκι πλαστικό ή σακούλι, χαρτάκια ή χάντρες με τα βασικά χρώματα.
Προετοιμασία	Κάθε ομάδα έχει στον πάγκο της παλέτα με τα τρία βασικά χρώματα, μια άδεια παλέτα για αναμίξεις χρωμάτων, νερό, πινέλα, σακουλάκι/ποτηράκι με χαρτάκια ή χάντρες με τα βασικά χρώματα (κόκκινο, μπλε, κίτρινο).
Περιγραφή	<p>Σε ένα πλαστικό ποτηράκι/σακουλάκι τοποθετούνται χαρτάκια ή χάντρες με τα βασικά χρώματα. Ένα παιδί επιλέγει από το ποτηράκι δύο χαρτιά/χάντρες. Όλα τα παιδιά της ομάδας δοκιμάζουν να αναμίξουν στο χαρτί τους τα δύο χρώματα που έχουν επιλέξει δημιουργώντας έτσι ένα δευτερεύων.</p> <p>Η ίδια διαδικασία ακολουθείται και για τον επόμενο παίχτη.</p>

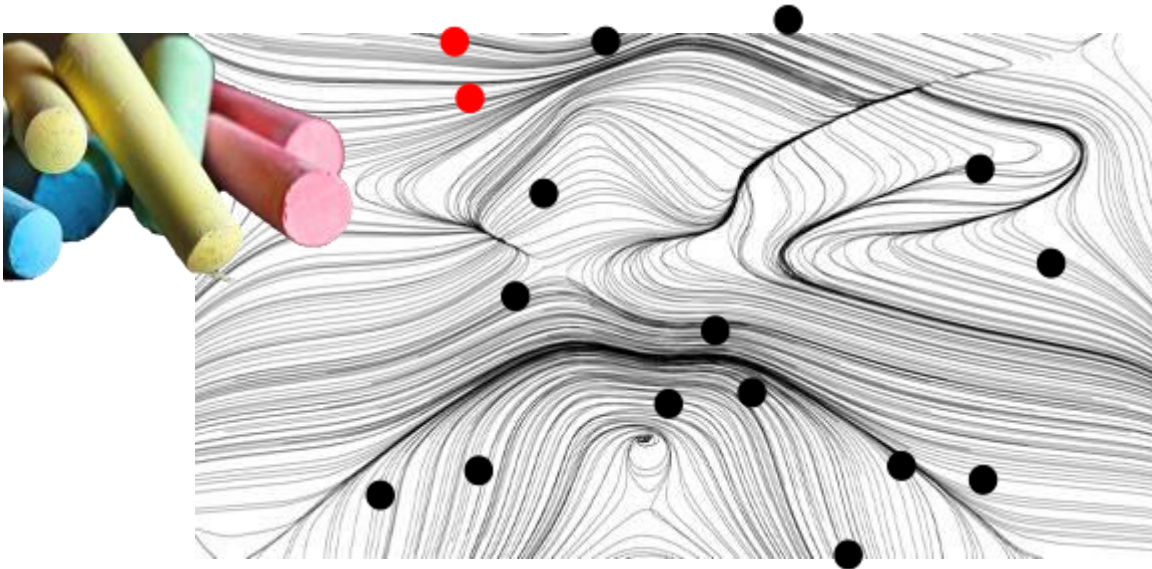
1.2. Το ταξίδι της γραμμής

Στόχος	Να εξοικειωθούν με το εικαστικό στοιχείο της γραμμής.
Τύπος δραστηριότητας	Ατομική, ομαδική
Υλικά	Κιμωλίες, χαρτί, μπογιές, παστέλ
Προετοιμασία	Εξωτερικός χώρος: Τα παιδιά σκορπίζονται στο χώρο της αυλής ή του γηπέδου κρατώντας κιμωλίες (σε κοντινή απόσταση το ένα από το άλλο). Εσωτερικός χώρος: Ετοιμάζονται τα υλικά στους πάγκους εργασίας.
Περιγραφή	Ο/η εκπαιδευτικός αφηγείται μια ιστορία για τη γραμμή που ταξιδεύει. Τα παιδιά ζωγραφίζουν στο πάτωμα με κιμωλίες ή σε μεγάλο χαρτί τη διαδρομή της γραμμής. Παρατηρούν και συζητούν το αποτέλεσμα των «διαδρομών» τους.
Παραλλαγή 1	Ξεκινά η ιστορία από τον/την εκπαιδευτικό και κάθε παιδί συνεχίζει την αφήγηση με το δικό του τρόπο. Μπορεί να σκεφτούν τα δικά τους ταξίδια/ιστορίες τις οποίες αφηγούνται αργότερα.
Παραλλαγή 2	Τα παιδιά ακούνε διάφορους ήχους ή μουσική και ζωγραφίζουν γραμμές και σχήματα ανάλογα.
Παραλλαγή 3	Μπορεί να γίνει αναφορά στα συναισθήματα μιας γραμμής. Η γραμμή είναι λυπημένη, χαρούμενη, θυμωμένη κλπ.

1.3. Το σημείο και ο/η ζωγράφος

Στόχος	Να εξοικειωθούν με τα εικαστικά στοιχεία σημείο, γραμμή, σχήμα.
Τύπος δραστηριότητας	Ομαδική
Υλικά	Κιμωλίες, κουδουνάκι
Προετοιμασία	Εξωτερικός ή εσωτερικός χώρος. Τα παιδιά στέκονται στον χώρο αραιά το ένα από το άλλο. Ένα παιδί αναλαμβάνει τον ρόλο του/της ζωγράφου.
Περιγραφή	Το κάθε παιδί αντιστοιχεί με ένα σημείο. Ο/η ζωγράφος ενώνει τα σημεία και δημιουργεί νοητές γραμμές. Όποτε χτυπά κουδουνάκι τα σημεία-παιδιά αλλάζουν θέση και ένα άλλο παιδί της ομάδας γίνεται ο/η ζωγράφος. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται μέχρι που όλα τα παιδιά περάσουν από το ρόλο του/της ζωγράφου.

1.4. Το πινέλο του/της ζωγράφου

Στόχος	Να πειραματιστούν με διάφορους τρόπους χρήσης του πινέλου.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη
Υλικά	Πινέλα, ανατύπωση έργου τέχνης
Προετοιμασία	Τα παιδιά κρατούν πινέλα και παρατηρούν το έργο.
Περιγραφή	Παίρνουν τον ρόλο του/της ζωγράφου. Ένα παιδί δείχνει κάποιο σημείο του έργου και οι υπόλοιποι ζωγραφίζουν στον αέρα όπως ο/η ζωγράφος χρησιμοποίησε το πινέλο σε εκείνο το σημείο, π.χ. μεγάλες πινελιές με μεγάλο άνοιγμα χεριού, πίεση του πινέλου στο χαρτί, πιτσίσισμα, μικρές γρήγορες πινελιές.

1.5. Αργαλειός και κτένι

Στόχος	Να πειραματιστούν με την παραδοσιακή τέχνη της υφαντικής.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη
Υλικά	Μεγάλες λωρίδες υφασμάτων
Προετοιμασία	Τα παιδιά στέκονται σε κύκλο ή σε δύο παράλληλες γραμμές. Τα παιδιά που στέκονται απέναντι το ένα στο άλλο κρατούν τεντωμένες λωρίδες υφασμάτων.
Περιγραφή	Ένα παιδί κρατά λωρίδα υφάσματος και υφαίνει ανάμεσα στα τεντωμένα υφάσματα. Γίνεται εναλλαγή ρόλων.

1.6. Γλύπτες και αγάλματα

Στόχοι	α) Να μελετήσουν την ανθρώπινη φιγούρα. β) Να εξοικειωθούν με την τέχνη της γλυπτικής.
Τύπος δραστηριότητας	Σε дуάδες
Προετοιμασία	Κάθε παιδί της дуάδας αναλαμβάνει τον ρόλο του γλύπτη ή τον ρόλο του αγάλματος.
Περιγραφή	Ο κάθε γλύπτης πρέπει να πλάσει το δικό του άγαλμα. Σμιλεύει το πρόσωπο με απαλές κινήσεις, διαμορφώνοντας την έκφραση του γλυπτού του. Στη συνέχεια θα ασχοληθεί με τα χέρια, τον κορμό και γενικά με τη στάση του σώματος. Όταν ο γλύπτης τελειώσει το έργο του απομακρύνεται και απολαμβάνει από μακριά το γλυπτό του. Ο κάθε γλύπτης δίνει τίτλο στο γλυπτό του και το παρουσιάζει. Τα ζευγάρια αλλάζουν ρόλους και το παιχνίδι συνεχίζεται.

1.7. Σκιές

Στόχοι	α) Να πειραματιστούν με τη δημιουργία σκιάς σε σχέση με την πηγή φωτός. β) Να κατανοήσουν την έννοια του περιγράμματος και να δημιουργήσουν περιγράμματα.
Τύπος δραστηριότητας	Σε δυάδες
Υλικά	Κιμωλίες, πλακόστρωτη αυλή
Προετοιμασία	Προσδιορίζεται η θέση του ήλιου. Τα παιδιά βρίσκονται στην αυλή χωρισμένα σε δυάδες. Στον χώρο υπάρχουν κιμωλίες.
Περιγραφή	Το ένα παιδί τρέχει και το δεύτερο προσπαθεί να πατήσει τη σκιά του άλλου. Όταν δοθεί το σύνθημα το παιδί που έτρεχε ακινητοποιείται και το ταίρι του ζωγραφίζει με κιμωλία το περίγραμμα της σκιάς του προσθέτοντας στη συνέχεια λεπτομέρειες, όπως μάτια, μύτη, ρούχα. Στη συνέχεια ανταλλάζουν ρόλους.

1.8. Ο δρόμος με τα χαρτάκια

Στόχοι	α) Να πειραματιστούν και να δημιουργήσουν έργο με τη χρήση ποικίλων εικαστικών στοιχείων. β) Να αξιολογήσουν τον βαθμό κατανόησης των εικαστικών στοιχείων.
Τύπος δραστηριότητας	Ομαδική
Υλικά	Χαρτάκια με οδηγίες ή/και λέξεις κλειδιά, υλικά αναλόγως των στόχων του μαθήματος
Προετοιμασία	Εσωτερικός ή/και εξωτερικός χώρος. Ο/Η εκπαιδευτικός ετοιμάζει διπλάσια χαρτιά από τον αριθμό των μαθητών του τμήματος. Γράφει στα χαρτάκια οδηγίες ή/και λέξεις κλειδιά σχετικές με διάφορα εικαστικά στοιχεία που έχει ήδη διδάξει (π.χ. κόκκινο χρώμα, τόνοι του μπλε, καμπύλες γραμμές, κόψε από περιοδικά τόνους του πράσινου). Ορίζεται μια διαδρομή με αφετηρία και τέρμα. Στο ενδιάμεσο της διαδρομής τοποθετεί τα χαρτάκια.
Περιγραφή	Με το σφύριγμα το παιχνίδι ξεκινάει. Τα παιδιά τρέχουν με στόχο να μαζέψουν από δύο χαρτάκια για να μπορέσουν να φτάσουν στο τέρμα. Στη συνέχεια κάθονται στους πάγκους εργασίας σε ομάδες, διαβάζουν τις οδηγίες ή/και λέξεις-κλειδιά που αναγράφονται στα χαρτάκια που μαζέψαν και δημιουργούν έργα βασισμένα σε αυτές.

2. Παιγνιώδεις δραστηριότητες για εικαστικά κινήματα, καλλιτέχνες και έργα τέχνης

2.1. Εικαστικό δρώμενο (βασισμένο σε εικαστικό δρώμενο της Marina Abramovic)

Στόχος	Να εξοικειωθούν με την έννοια του εικαστικού δρώμενου.
Τύπος δραστηριότητας	Σε дуάδες
Υλικά	Μαντίλια όσα και τα παιδιά
Προετοιμασία	Τα παιδιά σκορπίζονται στον χώρο, δένουν τα μάτια τους με μαντίλι, περπατούν αργά και προσπαθούν να επιλέξουν τυχαία τον σύντροφό τους.
Περιγραφή	Βγάζουν το μαντίλι και με τον σύντροφο τους κάθονται απέναντι. Βλέπουν ο ένας τον άλλο στα μάτια χωρίς να μιλούν για 1-2 λεπτά. Με το τέλος του χρόνου συζητούν και δημιουργούν με βάση τα συναισθήματα που ένιωσαν βλέποντας τον/τη σύντροφο τους.

Στιγμιότυπο από το εικαστικό δρώμενο της Marina Abramovic.

2.2. Δημιουργώ από περιγραφή

Στόχος	Να παρατηρήσουν, περιγράψουν και ασκήσουν κριτική για μία φωτογραφία/ εικόνα/ πίνακα.
Τύπος δραστηριότητας	Σε дуάδες
Υλικά	Εικαστικά ημερολόγια, υλικά για σχέδιο και ζωγραφική
Προετοιμασία	Κάθε παιδί επιλέγει (ή του δίνεται) μια φωτογραφία/εικόνα/ ανατύπωση πίνακα, την οποία δεν θα δείξει στο ζευγάρι του.
Περιγραφή	Το ένα παιδί βλέπει την εικόνα που κρατά και την περιγράφει. Το άλλο σχεδιάζει/ζωγραφίζει ανάλογα με την περιγραφή που ακούει. Ανταλλάζουν ρόλους και ακολουθείται η ίδια διαδικασία για την εικόνα που κρατά το δεύτερο παιδί.

2.3. Εντοπίζω

Στόχος	Να παρατηρήσουν ένα εικαστικό έργο και να εντοπίσουν συγκεκριμένα σημεία του.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη, δυάδες
Υλικά	Ανατυπώσεις έργων, κομμάτια με λεπτομέρειες από τις ανατυπώσεις
Προετοιμασία	Δίνονται στα μισά παιδιά ανατυπώσεις έργων και στα άλλα μισά παιδιά δίνονται κομμάτια με λεπτομέρειες από τα έργα (π.χ. μια φιγούρα, ένα μοτίβο, ένα συγκεκριμένο κομμάτι του έργου).
Περιγραφή	Τα παιδιά σκορπίζονται στην τάξη και το κάθε παιδί ψάχνει να βρει το ταίρι του. Τα παιδιά που κρατούν το κομμάτι με τη λεπτομέρεια του έργου ψάχνουν να βρουν το έργο στο οποίο ανήκει το κομμάτι τους, ενώ τα παιδιά που κρατούν έργο ψάχνουν να βρουν ποιο παιδί κρατά λεπτομέρεια από το έργο τους. Όταν βρουν το ταίρι τους γίνονται ζευγάρι και προχωρούν μαζί στη δημιουργία έργου.

2.4. Συναρμολογώ το παζλ (puzzle)

Στόχος	Να εντοπίσουν εικαστικά στοιχεία σε ένα έργο/φωτογραφία που να τους βοηθήσουν στη συναρμολόγησή του.
Τύπος δραστηριότητας	Σε дуάδες ή ομάδες ή όλη η τάξη
Υλικά	Ανατυπώσεις έργων ή εικόνες/φωτογραφίες από σελίδες περιοδικών, ταχυδρομικοί φάκελοι
Προετοιμασία	Οι ανατυπώσεις ή οι εικόνες/φωτογραφίες κόβονται σε μεγάλα ή μικρά κομμάτια, ανάλογα με την ηλικία των παιδιών. Φυλάγονται σε φακέλους.
Περιγραφή	Σε κάθε дуάδα ή ομάδα δίνεται ένας φάκελος με τα κομμάτια του έργου/εικόνας. Τα παιδιά καλούνται να συναρμολογήσουν το puzzle με βάση τα εικαστικά στοιχεία του (π.χ. χρώματα, σχήματα, γραμμές). Στη συνέχεια μπορούν να συζητήσουν για την εικόνα που έφτιαξαν.
Παραλλαγή	Δημιουργείται ένα μεγάλο παζλ (που περιλαμβάνει μία ανατύπωση έργου τέχνης) και όλα τα παιδιά το συναρμολογούν στον πίνακα της τάξης.

2.5. Συνταίριασμα (1)

Στόχοι	α) Να παρατηρήσουν ένα έργο τέχνης, να εντοπίσουν λεπτομέρειες και να το περιγράψουν. β) Να αναπτύξουν την οπτική τους μνήμη.
Τύπος δραστηριότητας	Ομαδική ή με όλη την τάξη
Υλικά	Κάρτες με ανατυπώσεις έργων εις διπλούν
Προετοιμασία	Κάθε παιδί κρατά μια κάρτα με ανατύπωση έργου. Ένα παιδί-αρχηγός της ομάδας κρατά όλες τις κάρτες που κρατούν τα υπόλοιπα παιδιά της ομάδας.
Περιγραφή	Ο αρχηγός περιγράφει την κάρτα που κρατά. Όποιο παιδί από την ομάδα έχει την κάρτα φωνάζει «ταιριάζει» και δείχνει την κάρτα. Αν το έχει βρει αναλαμβάνει το ρόλο του αρχηγού.

2.6. Συνταίριασμα (2)

Στόχοι	α) Να παρατηρήσουν ένα έργο τέχνης, να εντοπίσουν λεπτομέρειες και να το περιγράψουν. β) Να αναπτύξουν την οπτική τους μνήμη.
Τύπος δραστηριότητας	Ομαδική ή με όλη την τάξη
Υλικά	Εικόνες με ανατυπώσεις έργων
Προετοιμασία	Ο/η εκπαιδευτικός ετοιμάζει κάλυμμα για κάθε εικόνα με παραθυράκια που προσαρμόζονται στην εικόνα. Όταν ανοίξουν τα παραθυράκια αποκαλύπτουν λεπτομέρειες του έργου.
Περιγραφή	Κάθε ομάδα μελετά τις ακάλυπτες εικόνες της για μερικά λεπτά. Στη συνέχεια ο/η εκπαιδευτικός τις μαζεύει και τις σκεπάζει με τα καλύμματα τους. Παρουσιάζονται τα καλυμμένα έργα και τα παιδιά καλούνται να μαντέψουν τι κρύβεται πίσω από κάθε παράθυρο. Νικήτρια είναι η ομάδα που έχει κάνει τις περισσότερες σωστές προβλέψεις.

2.7. Βλέπω με ήχους

Στόχος	Να παρατηρήσουν ένα έργο τέχνης και να αναγνωρίσουν διάφορα εικαστικά του στοιχεία.
Τύπος δραστηριότητας	Ομαδική ή με όλη την τάξη
Υλικά	Εικόνες ή προβολή έργων καλλιτεχνών, διάφορα κρουστά μουσικά όργανα όπως μαράκα, ντέφι, κουδουνάκια
Προετοιμασία	Κάθε ομάδα αντιστοιχεί στον πάγκο της τα μουσικά όργανα που έχει με ένα εικαστικό στοιχείο, π.χ. για το κόκκινο χρώμα μπορεί να αντιστοιχεί ο ήχος της μαράκας, για τις καμπύλες γραμμές ο ήχος του ντεφιού.
Περιγραφή	Ο αρχηγός κάθε ομάδας ή ο/η εκπαιδευτικός δείχνει στο έργο ένα εικαστικό στοιχείο. Τα παιδιά παίζουν το αντίστοιχο κρουστό όργανο που έχουν κωδικοποιήσει.

2.8. Το έργο τέχνης ζωντανεύει

Στόχοι	α) Να ερμηνεύσουν ένα έργο με κινήσεις του σώματος. β) Να εντοπίσουν μηνύματα και συμβολισμούς.
Τύπος δραστηριότητας	Ομαδική ή με όλη την τάξη
Υλικά	Αντικείμενα ή ενδύματα που απεικονίζονται στο έργο
Προετοιμασία	Έργο τέχνης σε προβολή ή ανατυπώσεις έργων στις ομάδες
Περιγραφή	Τα παιδιά παρατηρούν το έργο και παίρνουν θέσεις στον χώρο προσπαθώντας να αναπαραστήσουν τα άτομα ή τα αντικείμενα που απεικονίζονται στο έργο. Ζωντανεύουν το έργο δείχνοντας π.χ. τι μπορεί να έχει προηγηθεί ή τι ακολουθεί της σκηνής. Προτρέπονται να μιμηθούν με κινήσεις, να αφηγηθούν, να ερμηνεύσουν.

2.9. Σχεδιάζω από διάφορες οπτικές γωνίες

Στόχοι	α) Να παρατηρήσουν τρισδιάστατο εικαστικό έργο/αντικείμενο. β) Να αποδώσουν σχεδιαστικά το έργο από διάφορες οπτικές γωνίες.
Τύπος δραστηριότητας	Ομαδική
Υλικά	Γλυπτό/τρειςδιάστατο έργο/αντικείμενο, χαρτί, μολύβια ή παστέλ
Προετοιμασία	Εσωτερικός ή εξωτερικός χώρος στο σχολείο ή σε πινακοθήκη/μουσείο/άλλο εκθεσιακό χώρο. Τα παιδιά στέκονται ή κάθονται γύρω από το γλυπτό/αντικείμενο και κρατάνε χαρτί, μολύβια ή παστέλ.
Περιγραφή	Με το χτύπημα του κουδουνιού τα παιδιά αρχίζουν να σχεδιάζουν το γλυπτό/αντικείμενο από την οπτική γωνία που το βλέπουν. Όταν ξανακτυπά το κουδούνι αφήνουν το σχέδιο τους στο πάτωμα και αλλάζουν θέσεις. Παίρνουν το ατέλειωτο σχέδιο που βρίσκεται στην καινούργια τους θέση και το συνεχίζουν. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με συχνότητα αλλαγής κάθε 2-3 λεπτά. Στο τέλος συγκρίνουν τις ζωγραφιές τους.
Παραλλαγή	Η ίδια δραστηριότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να εξοικειωθούν στο σχέδιο αντικειμένων/κτιρίων που βρίσκονται σε μακρινή απόσταση.

2.10. Μια λέξη, μια πρόταση

Στόχος	Να εντοπίσουν εικαστικά στοιχεία του έργου και να εκφράσουν συναισθήματα.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη
Υλικά	Ανατυπώσεις εικαστικών έργων
Προετοιμασία	Τα παιδιά κάθονται σε κύκλο. Ένα παιδί κρατά ανατυπώσεις εικαστικών έργων και τις δείχνει στα υπόλοιπα παιδιά.
Περιγραφή	Κάθε παιδί ανακοινώνει μια λέξη ή μια πρόταση για το έργο προσπαθώντας να αναφερθεί στα εικαστικά του στοιχεία ή και στα συναισθήματα που συνδέονται με αυτό. Όποιο παιδί επαναλάβει την ίδια λέξη/πρόταση που είπε κάποιος άλλος πριν, βγαίνει από το παιχνίδι. Όταν ανακοινώσουν όλα τα παιδιά τη λέξη τους μπορεί να γίνει αλλαγή έργου.

2.11. Ποιο είναι το έργο μου;

Στόχος	Να παρατηρήσουν έργα τέχνης σε ένα εκθεσιακό χώρο και να εντοπίσουν διάφορα στοιχεία τους.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη
Υλικά	Χαρτάκια με πληροφορίες
Προετοιμασία	Χώρος μουσείου/πινακοθήκης/άλλης έκθεσης. Ο/η εκπαιδευτικός ετοιμάζει σε χαρτάκια πληροφορίες για κάποια από τα έργα/εκθέματα του χώρου και τα δίνει στα παιδιά.
Περιγραφή	Τα παιδιά διαβάζουν τις πληροφορίες τους και στέκονται μπροστά στο έργο που πιστεύουν ότι αναφέρεται στο χαρτάκι τους. Ανακοινώνουν τους λόγους της απόφασής τους.

2.12. Εγκατάσταση στον χώρο

Στόχοι	<p>α) Να κατανοήσουν την έννοια της εγκατάστασης στον χώρο και τη χρήση αντικειμένων για τη δημιουργία έργου.</p> <p>β) Να εκφράσουν συναισθήματα και σκέψεις, και να παραθέσουν επιχειρήματα για τις επιλογές τους.</p>
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη, ομαδική
Υλικά	Διάφορα αντικείμενα, σχοινί
Προετοιμασία	Τα παιδιά κάθονται στον χώρο ενώνοντας τα σώματά τους και σχηματίζοντας ένα σχήμα. Ο/η εκπαιδευτικός τοποθετεί στο πάτωμα σχοινί από την εξωτερική πλευρά του σχηματισμού των παιδιών. Λίγο παραπέρα υπάρχει ένα κασόνι με διάφορα αντικείμενα.
Περιγραφή	<p>Κάθε παιδί σηκώνεται με τη σειρά του από τη θέση του, παίρνει ένα αντικείμενο που τον/την αντιπροσωπεύει από το κασόνι και το τοποθετεί στον χώρο που καθόταν. Αφού το τοποθετήσει βγαίνει έξω από το σχήμα και δικαιολογεί την επιλογή του συγκεκριμένου αντικειμένου.</p> <p>Η ίδια διαδικασία επαναλαμβάνεται από όλα τα παιδιά. Παρακολουθούν έτσι το χτίσιμο μιας εγκατάστασης στο χώρο με αντικείμενα. Στο τέλος το σχοινί αφαιρείται και παραμένει το έργο με τα αντικείμενα. Μετά από συζήτηση τα παιδιά μπορεί να αλλάξουν τις θέσεις κάποιων αντικειμένων, να μπουν σε ζευγάρια και να πάρουν νέες αποφάσεις για τις θέσεις τους, να χαλάσουν όλο το έργο και να το ξαναφτιάξουν με νέα αντικείμενα.</p>

2.13. Ψάχνω τη σακούλα

Στόχοι	α) Να καλλιεργήσουν την αίσθηση της αφής. β) Να εξοικειωθούν με τον συσχετισμό πραγματικών αντικειμένων και έργων τέχνης.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη, ομαδική
Υλικά	Ανατυπώσεις έργων τέχνης/αυθεντικά έργα, σακουλίτσες, διάφορα αντικείμενα σχετικά με τα έργα τέχνης.
Προετοιμασία	Εσωτερικός χώρος σχολείου ή πινακοθήκης/μουσείου/εκθεσιακού χώρου. Τα παιδιά βλέπουν ανατυπώσεις κάποιων έργων ή αυθεντικά έργα. Στο χώρο τοποθετούνται σακούλες με ποικίλα αντικείμενα σχετικά με τα έργα.
Περιγραφή	Κάθε ομάδα πλησιάζει μια σακούλα, αγγίζει τα αντικείμενα που βρίσκονται στη σακούλα χωρίς να τα δει και υπολογίζει με την αίσθηση της αφής σε ποιο έργο μπορεί να ανήκουν. Η ομάδα που θα βρει τους σωστούς συσχετισμούς περιεχομένου σακούλας και εικαστικού έργου είναι η νικήτρια. Οι σακούλες μπορούν στο τέλος να ανοιχτούν και να παρουσιαστούν όλα τα αντικείμενα.

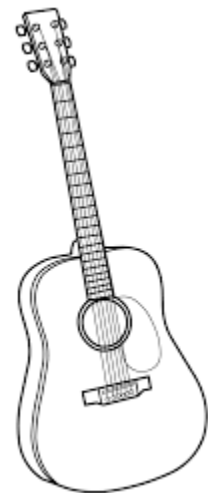
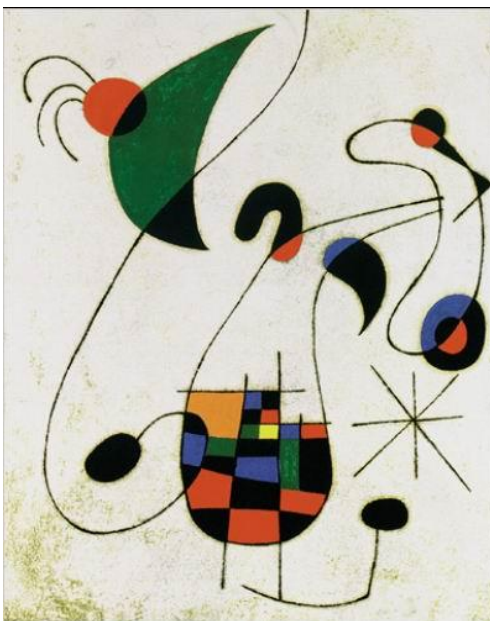
2.14. Συνέντευξη από ένα έργο τέχνης

Στόχος	Να παρατηρήσουν και να εντοπίσουν διάφορα στοιχεία σε ένα έργο τέχνης.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη, ομαδική
Υλικά	Ανατυπώσεις έργων τέχνης/αυθεντικά έργα
Προετοιμασία	Εσωτερικός χώρος σχολείου ή πινακοθήκης/μουσείου/εκθεσιακού χώρου.
Περιγραφή	<p>Τα παιδιά παρατηρούν το έργο τέχνης. Στη συνέχεια ένα μέλος της ομάδας παίρνει το ρόλο του έργου. Τα υπόλοιπα παιδιά ρωτούν διάφορες ερωτήσεις «το έργο» όπως:</p> <ul style="list-style-type: none">- Τι χρώματα έχεις;- Πόσες φιγούρες έχεις;- Που είναι τοποθετημένες οι φιγούρες σου;- Τι σκέφτονται οι φιγούρες σου;- Τι θα γίνει μετά; <p>Γίνεται ανταλλαγή ρόλων.</p>

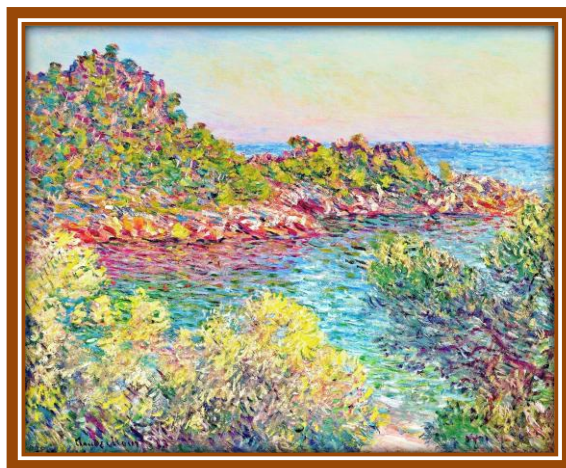
2.15. Ενορχήστρωση έργου τέχνης

Στόχοι	α) Να παράξουν ήχους ανάλογα με τις εικόνες ενός εικαστικού έργου. β) Να εξασκηθούν σε δεξιότητες ακρόασης και συνεργασίας για τη δημιουργία ηχητικού έργου.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη, ομαδική
Υλικά	Διάφορα καθημερινά αντικείμενα για παραγωγή ήχων ή κρουστά μουσικά όργανα, ανατύπωση εικαστικού έργου.
Προετοιμασία	Επιλέγεται ένα έργο το οποίο μπορεί να εμπεριέχει εικόνες ήχων.
Περιγραφή	Κάθε ομάδα παιδιών αναλαμβάνει να παράξει τους ήχους του πίνακα. (π.χ. η ομάδα 1 τους ήχους της θάλασσας, η ομάδα 2 τους ήχους του καραβιού, η ομάδα 3 τους ήχους των επιβατών). Στο τέλος ένα παιδί αναλαμβάνει το ρόλο του διευθυντή ορχήστρας. Δημιουργούνται ηχοιστορίες ανάλογα με την ηχητική ομάδα που δείχνει ο διευθυντής.

2.16. Δίλημμα (Debate)

Στόχοι	α) Να εντοπίσουν τα εικαστικά στοιχεία του έργου. β) Να διερευνήσουν την κοινωνικο-οικονομική, πολιτιστική, ιστορική αξία του εικαστικού έργου.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη, ομαδική
Υλικά	Ανατύπωση εικαστικού έργου
Προετοιμασία	Η ομάδα/τάξη χωρίζεται σε τρεις υποομάδες και όλες μελετούν το ίδιο έργο. Στη συνέχεια καλούνται να υποστηρίξουν η κάθε μια ένα δοσμένο ζήτημα όπως π.χ.: Ομάδα Α: Θα αγοράσουν το έργο για την πινακοθήκη του κράτους. Ομάδα Β: Υποστηρίζουν ότι δεν πρέπει να αγοραστεί το έργο από το κράτος Ομάδα Γ: Θα έχει το ρόλο της κριτικής επιτροπής.
Περιγραφή	Κάθε ομάδα παρουσιάζει στην κριτική επιτροπή τις απόψεις της παραθέτοντας τους λόγους της τελικής της απόφασης.

3. Παιγνιώδεις δραστηριότητες για ανάπτυξη συνεργασίας και ομαδικότητας

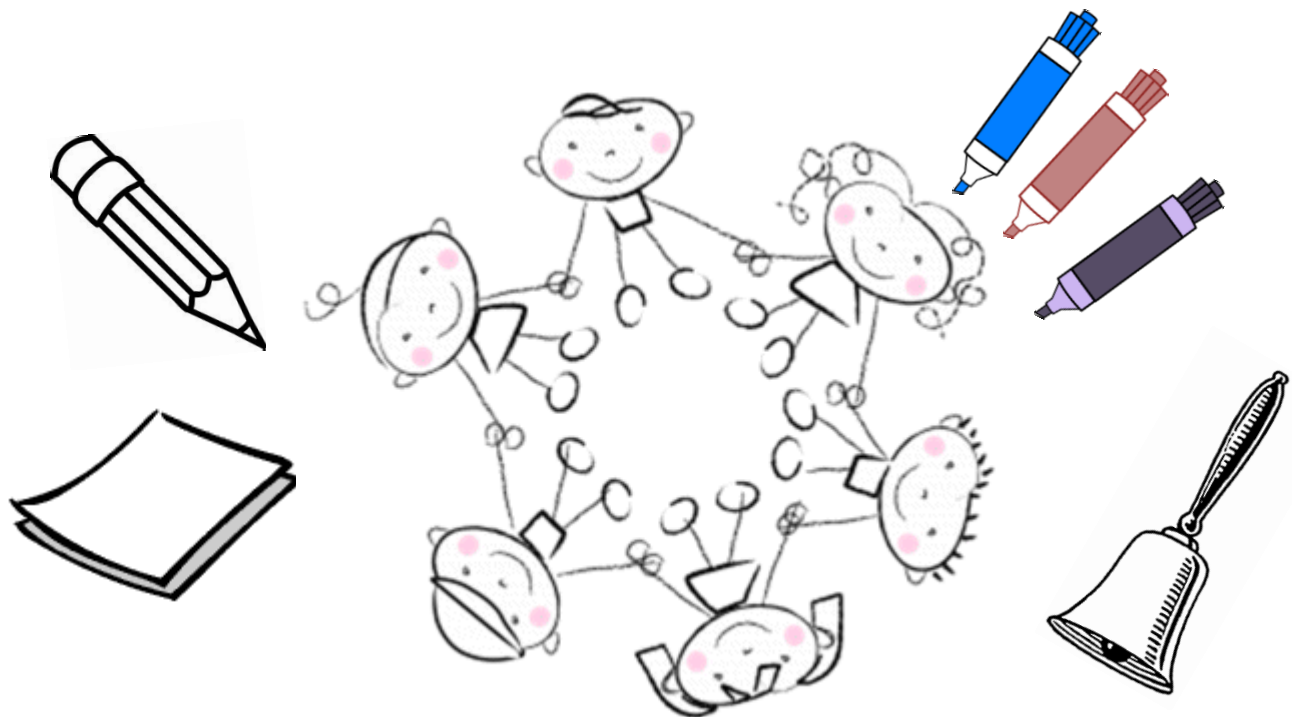
3.1. Καθοδηγημένη ζωγραφιά

Στόχοι	α) Να δώσουν και να ακολουθήσουν οδηγίες χρησιμοποιώντας εικαστικό λεξιλόγιο. β) Να συνεργαστούν και να αναπτύξουν την ενσυναίσθησή τους.
Τύπος δραστηριότητας	Σε дуάδες
Υλικά	Χαρτί, υλικά για σχέδιο (όπως παστέλ, μαρκαδόροι, μολύβια)
Περιγραφή	<p>Το ένα παιδί φαντάζεται το έργο που θέλει να σχεδιάσει. Ξεκινά να δίνει οδηγίες στο ταίρι του χωρίς να του λέει ακριβώς τι θέλει να κάνει, π.χ.:</p> <p><i>- Τράβηξε μια ευθεία γραμμή. Χωρίς να σηκώσεις το μολύβι σου προχώρησε προς τα πάνω. Σταμάτα και στρίψε τη γραμμή προς τα αριστερά και κάνε μια καμπύλη, χρωμάτισε με σκούρο κόκκινο, ανάμειξε χρώματα για να φτιάξεις ένα φωτεινό πράσινο.</i></p> <p>Το άλλο παιδί ακολουθεί τις οδηγίες και σχεδιάζει. Στο τέλος συγκρίνουν τη ζωγραφιά με αυτό που είχε στο μυαλό του το παιδί που έδινε τις οδηγίες. Αλλάζουν ρόλους.</p>

3.2. Συνεχίζω το έργο του άλλου

Στόχος	Να εντοπίσουν σε ένα έργο σημεία που μπορούν να εξελίξουν με τον δικό τους τρόπο το έργο.
Τύπος δραστηριότητας	Ομαδική
Υλικά	Χαρτί, υλικά για σχέδιο (παστέλ, μαρκαδόροι), καμπανάκι
Προετοιμασία	Τα παιδιά κάθονται σε κύκλο και έχουν μαζί τους το χαρτί και τα υλικά τους.
Περιγραφή	Κάθε παιδί έχει το δικό του χαρτί. Όλα τα παιδιά ξεκινούν να ζωγραφίζουν μέχρι να κτυπήσει το καμπανάκι. Δίνουν το χαρτί τους σε αυτόν που είναι στα δεξιά τους και συνεχίζουν να ζωγραφίζουν στο έργο που πήραν. Συνεχίζουν έτσι μέχρι να ξαναπάρουν το δικό τους χαρτί. Συζητούν για το έργο που έχει δημιουργηθεί.

3.3. Ο κρυμμένος θησαυρός

Στόχος	Να συνεργαστούν για να απαντήσουν ερωτήσεις εικαστικού περιεχομένου, να δώσουν λύσεις και να ακολουθήσουν οδηγίες.
Τύπος δραστηριότητας	Ομαδική
Υλικά	Χαρτάκια ή καρτέλες με δραστηριότητες σύμφωνα με τον αριθμό των ομάδων (π.χ. για τέσσερις ομάδες χρειάζονται τέσσερα σετ με 3-4 δραστηριότητες για την κάθε ομάδα), ανατυπώσεις έργων, αντικείμενα.
Προετοιμασία	Εσωτερικός ή εξωτερικός χώρος. Ο/Η εκπαιδευτικός οργανώνει παιγνίδι κρυμμένου θησαυρού σύμφωνα με τους στόχους της ενότητας που εφαρμόζει. Σε χαρτάκια γράφει δραστηριότητες, τα οποία κρύβει σε διάφορα σημεία του χώρου. Οι δραστηριότητες μπορούν να περιλαμβάνουν γρίφους, αινίγματα, οδηγίες για να φτιάξουν ή να σχεδιάσουν, ερωτήσεις σχετικές με έργο/φωτογραφία/αντικείμενο. Απαραίτητο είναι η απάντηση/λύση στη δραστηριότητα να οδηγεί σε επόμενο σημείο του χώρου όπου θα βρουν το επόμενο χαρτάκι.
Περιγραφή	Η κάθε ομάδα έχει σημείο εκκίνησης και οδηγίες από τον/την εκπαιδευτικό για να βρει το πρώτο της χαρτάκι. Η κάθε ομάδα μπορεί να έχει αναγνωριστικό χρώμα ώστε να γυρεύει μόνο τα χαρτιά του χρώματός της. Στόχος είναι να λύσει το πρόβλημα που αναγράφεται και να πάρει στοιχεία, ώστε στη συνέχεια να βρει το επόμενο χαρτάκι και αργότερα να τερματίσει. Νικήτρια είναι η ομάδα που τερματίζει πρώτη, ή εναλλακτικά όλες οι ομάδες που έλυσαν τα προβλήματα τους. Στο τέλος παρουσιάζονται οι διάφοροι τρόποι που εργάστηκαν οι ομάδες.

4. Παιγνιώδεις δραστηριότητες για δημιουργία ρουτινών

4.1. Παγωμένη εικόνα

Στόχος	Να εστιάσει η προσοχή των παιδιών σε συγκεκριμένη οδηγία.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη
Υλικά	Κρουστά μουσικά όργανα (μαράκα, κουδουνάκι κλπ.)
Περιγραφή	Όταν τα παιδιά ασχολούνται με κάποια δραστηριότητα στην τάξη και ο/η εκπαιδευτικός θέλει να τραβήξει την προσοχή τους, τους ζητά να παγώσουν με το κτύπημα του μουσικού οργάνου. Όπου και να βρίσκονται τα παιδιά ακινητοποιούνται και ακούν τις οδηγίες.

4.2. Ραδιόφωνο

Στόχος	Να επανέλθει χαμηλή ένταση ήχου στην τάξη.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη
Περιγραφή	Όταν τα παιδιά είναι ανήσυχα και η ένταση ήχου αυξάνεται, ο/η εκπαιδευτικός ζητά να γυρίσουν το κουμπάκι στο κεφάλι τους ή στο στόμα τους και να μειώσουν την ένταση ήχου στο 1 ή 2, ανάλογα με την περίπτωση.

4.3. Διαγωνισμός καθαριότητας

Στόχος	Να ασκηθούν στην ομαλή διεξαγωγή της καθαριότητας του εργαστηρίου τέχνης.
Τύπος δραστηριότητας	Ομαδική
Περιγραφή	Όταν έρθει η ώρα για καθαριότητα ξεκινά ο διαγωνισμός. Πρώτη ανακηρύσσεται η ομάδα που έχει πετύχει να καθαρίσει γρήγορα και ήσυχα τον πάγκο και να μαζέψει τα άχρηστα από το πάτωμα. Ανάλογα με τη σειρά των νικητών θα κληθούν για να βγουν διάλειμμα. Βοηθά να ορίζονται εθελοντικά ή με πρόγραμμα υπεύθυνοι για τις βρύσες και τα υλικά οι οποίοι θα αναλάβουν αντίστοιχα το πλύσιμο πινέλων και το μάζεμα των υλικών (ένα δείγμα προγράμματος καθαριότητας μπορείτε να βρείτε εδώ).

5. Παιγνιώδεις δραστηριότητες για αναστοχασμό και αξιολόγηση

5.1. Τηλέφωνο

Στόχος	Να αξιολογηθεί η κατάκτηση εικαστικού λεξιλογίου από τα παιδιά.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη
Προετοιμασία	Τα παιδιά κάθονται σε κύκλο
Περιγραφή	Ξεκινά ένα παιδί ψιθυρίζοντας στο αυτί του διπλανού του μια λέξη από το μάθημα π.χ. απόχρωση. Η λέξη ψιθυρίζεται από παιδί σε παιδί μέχρι να φτάσει στο τελευταίο παιδί του κύκλου το οποίο αναφέρει τη λέξη δυνατά και δίνει την ερμηνεία της.

5.2. Μάντεψε σωστά

Στόχος	Να αξιολογηθεί η ικανότητα εντοπισμού εικαστικών στοιχείων από τα παιδιά.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη ή ομαδική
Υλικά	Χαρτί, μολύβια, παστέλ
Προετοιμασία	Τα παιδιά κάθονται σε κύκλο και τα έργα τους τοποθετούνται στο κέντρο.
Περιγραφή	Παρατηρούν τα έργα και καλείται το κάθε ένα να σχεδιάσει σε ένα χαρτάκι ένα εικαστικό στοιχείο (π.χ. γραμμή, σχήμα) που εντόπισε σε ένα έργο. Οι υπόλοιποι καλούνται να εντοπίσουν σε ποιο έργο βρίσκεται το συγκεκριμένο στοιχείο.

5.3. Η καρέκλα του καλλιτέχνη

Στόχος	Να εντοπίσουν εικαστικά στοιχεία και να διαπιστωθεί η επίτευξη των στόχων του μαθήματος.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη ή ομαδική
Προετοιμασία	Στο κέντρο της τάξης τοποθετείται μια καρέκλα
Περιγραφή	Ένα παιδί κάθεται στην «καρέκλα του καλλιτέχνη» κρατώντας το έργο του και οι υπόλοιποι τον ρωτούν διάφορες ερωτήσεις σε σχέση με αυτό.

5.4. Ρίχνω τη μπάλα

Στόχοι	α) Να εκφράσουν συναισθήματα. β) Να εντοπίσουν εικαστικά στοιχεία και να διαπιστωθεί η επίτευξη των στόχων του μαθήματος.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη
Υλικά	Υφασμάτινη μπάλα
Προετοιμασία	Τα παιδιά κάθονται σε κύκλο.
Περιγραφή	<p>Ο/η εκπαιδευτικός ή ένα παιδί κάνει μία δήλωση του τύπου:</p> <ul style="list-style-type: none">- Σήμερα μου άρεσε...- Σήμερα δυσκολεύτηκα...- Σήμερα χρησιμοποίησα τις τεχνικές... <p>Το παιδί που κρατά την μπάλα απαντά συμπληρώνοντας. Στη συνέχεια ρίχνει την μπάλα σε κάποιο άλλο παιδί για να κάνει τη δική του δήλωση.</p>

5.5. Τα σχόλιά μου

Στόχοι	α) Να εκφράσουν συναισθήματα β) Να εντοπίσουν εικαστικά στοιχεία και να διαπιστωθεί η επίτευξη των στόχων του μαθήματος.
Τύπος δραστηριότητας	Όλη η τάξη
Υλικά	Χαρτί σε μικρά κομμάτια, μολύβια
Περιγραφή	<p>Με το τέλος του μαθήματος τα παιδιά καλούνται να σημειώσουν ή να σχεδιάσουν σε ένα χαρτάκι σύμφωνα με:</p> <ul style="list-style-type: none">- ένα ερώτημα αξιολόγησης που τίθεται είτε από τον/την εκπαιδευτικό είτε από τα παιδιά,- κάτι που τους άρεσε ή δεν τους άρεσε,- κάτι που εισηγούνται να κάνουν το επόμενο μάθημα ή στο μέλλον. <p>Τα χαρτάκια ρίχνονται σε ένα δοχείο. Μπορούν να ανοιχτούν και να ανακοινωθούν, ή να αποτελέσουν έναυσμα για συζήτηση και δημιουργία για το επόμενο μάθημα.</p>

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Αρχοντάκη Ζ., Φιλίππου Δ., (2003). *205 Βιωματικές ασκήσεις για εμπύχωση ομάδων*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Λαουτάρη-Γκριτζάλα Α., (2004). *Τα ξεχασμένα παιχνίδια*. Αθήνα: Μικρή Μίλητος.

Μέρες έκφρασης και δημιουργίας, 1997. Θεσσαλονίκη: Οι φίλοι του Ιδρύματος Μελίνα Μερκούρη.

Μπασκλαβάνη Ο., Παπαθανασίου Α. (2001). *Θεατροπαιχνίδια*. Αθήνα: Κέδρος.

Παπαδημητράκη Β.(2012) *Θεατρική παράσταση «Μαλαματένιος αργαλειός και φιλντισένιο χτένι»*. Θέατρο του Παπουτσιού πάνω στο Δέντρο. Ανάκτηση από <http://www.theatroparoutsi.gr/data/frames/default.htm>

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου. (2012). Πιλοτικές εφαρμογές στην Εικαστική Αγωγή από Συμβούλους και εκπαιδευτικούς Εικαστικής Αγωγής.

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου. (2012) *Αναλυτικό Πρόγραμμα Εικαστικών Τεχνών*. Ανάκτηση από www.moec.gov.cy/dde

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου. (2012). *Αναλυτικό Πρόγραμμα Εικαστικών Τεχνών: Οδηγός Εκπαιδευτικού για τη Δημοτική Εκπαίδευση*. Λευκωσία.

Αγγλική

Charman L. (1993). *Διδακτική της Τέχνης, Προσεγγίσεις στην καλλιτεχνική αγωγή*. Αθήνα: Νεφέλη.

Charman H., Rose K., Wilson G. (2006). *The art gallery handbook, a resource for teachers*. London: Tate.

Charman H., Wilson G.(2000) *Action: planning your visit teacher's kit*. Tate Modern, Nottingham: Tate.

Marina Abramovic (2010). Museum of Modern Art, New York. Ανάκτηση από <http://www.youtube.com/watch?v=OS0Tg0IjCp4>

Robinson G., Mountain A., Hulston D. (2011). *Think inside the sketchbook*. London: Harper Collins.